

ДО ПИТАННЯ АНАЛІЗУ ОЦІНКИ РИЗИКІВ В ІННОВАЦІЙНОМУ ПІДПРИЄМНИЦТВІ

Ризик є елементом результатів виконання будь-якого господарського рішення у зв'язку з тим, що невизначеність – неминуча умова господарювання. Підприємницька діяльність завжди пов'язана з ризиком, який обумовлений наявністю низки факторів, дію яких на результати діяльності неможливо наперед точно визначити.

Високий ризик супроводжується, як правило, і високою його компенсацією: можлива норма прибутку від впровадження інноваційних проектів набагато вища звичайної, одержаної при здійсненні інших видів підприємницької діяльності. Тому це і дозволяє інноваційній сфері діяти і розвиватися. Ризик інноваційної діяльності тим вищий, чим більш локалізований інноваційний проект; якщо ж таких проектів багато і вони в галузевому плані розосереджені згідно закону великих чисел ризик йде на мінімум і вірогідність успіху інноваційного підприємництва зростає. При цьому прибуток від реалізації успішних інноваційних проектів настільки великий, що перекриває витрати по всім іншим розробкам, які не вдалися.

У загальному вигляді ризик в підприємстві можна визначити як вірогідність витрат, що виникають при вкладенні підприємницькою фірмою коштів у виробництво нових товарів і послуг, в розробку нової техніки і технологій, які можливо, не знайдуть очікуваного попиту на ринку, а також при вкладенні коштів в розробку управлінських інновацій, які не принесуть очікуваного ефекту.

Ризик, який виник в інноваційному підприємстві, включає в себе наступні основні види ризиків: ризики помилкового вибору інноваційного проекту; ризики незабезпечення інноваційного проекту достатнім рівнем фінансування; маркетингові ризики поточного постачання ресурсами, необхідними для реалізації інноваційного проекту; маркетингові ризики збуту результатів інноваційного проекту; ризики невиконання господарських угод (контрактів); ризики виникнення непередбачених витрат і зниження доходів; ризики посилення конкуренції; ризики, пов'язані з недостатнім рівнем кадрового забезпечення; ризики, пов'язані з забезпеченням прав власності на інноваційний проект, та ін.

Однією з причин виникнення ризику помилкового вибору інноваційного проекту є необґрунтованість визначення пріоритетів економічної і ринкової стратегії підприємницької фірми, а також відповідних пріоритетів різних видів інновацій, спроможний внести вклад в досягнення мети підприємства. Це може статися у зв'язку з помилковою оцінкою ролі короткотермінових і довготермінових інтересів власників підприємства.

Спеціалісти також можуть помилитися в оцінці сучасного фінансового стану підприємства і його перспектив на ринку. Якщо допущена така помилка і майбутній фінансовий стан підприємства оцінено як стійкого, а метою інноваційного проекту вибрано максимальне одержання прибутку в короткотерміновому плані за рахунок збільшення об'єму продажі вигідного продукту, то при зміні кон'юнктури ринку фінансовий стан підприємства може різко погіршитися.

При виборі джерела фінансування інноваційного проекту у підприємств існує три можливих варіанти фінансування. Перший метод – самофінансування проекту, другий – основа покладається на зовнішні джерела фінансування, третій представляє собою комбінацію вищезазначених. Відповідно виникає ризик недержання фінансових засобів в результаті неправильно вибраного методу фінансування, який можливий в таких випадках: по-перше, якщо взято за основу метод самофінансування, то проект може опинитися без достатніх фінансових засобів у зв'язку з невиконанням підприємством фінансового плану по прибутку і позареалізаційних доходах, а також при зменшенні відрахувань коштів у бюджет інноваційного проекту (з різних причин); по-друге, якщо основними джерелами фінансування інноваційного проекту є

зовнішні, то бюджет проекту може опинитися дефіцитним по причині ліквідації, банкрутства, або накладення арешту на майно кредиторів, закриття кредитної лінії або призупинення платежів по ній в результаті погіршення платоспроможності кредиторів; по-третє, при комбінованому методі фінансування проекту, тобто, якщо підприємство використовує одночасно декілька джерел фінансування інноваційного проекту, може не вистачити джерел фінансування в певні етапи реалізації проекту із-за складності комбінування цих джерел.

Наступною причиною виникнення ризику неправильного вибору мети інноваційного проекту може бути помилкова оцінка ринку споживача. Якщо проект розробляється не під конкретного замовника, а є ініціативним на основі дослідного заробку автора інновації, який, як правило, переоцінює практичну значимість наявного у нього дослідного заробку і впливає із передчасно оптимістичного погляду на значимість своїх винаходів для майбутніх споживачів, може виникнути ризик невикористання або обмеженого застосування результатів розробки.

Ризик по господарських угодах (контрактах) в інноваційній діяльності, як показує аналіз результатів укладення і виконання договорів, включає декілька видів ризиків. По-перше, ризик відмови партнера від укладення договору після проведення переговорів. Цей ризик може виникати у випадку необхідності зміни попередніх умов контракту і у випадку недобросовісності партнера. По-друге, ризик укладення інноваційною фірмою договорів на умовах, що відрізняються від найбільш прийнятих або звичайних для підприємств даної галузі. Дана ситуація можлива у тому випадку, якщо для виконання інноваційного проекту необхідна унікальна сировина, матеріали або комплектуючі вироби, кількість постачальників яких обмежена. У цьому випадку постачальники можуть нав'язувати підприємствам додаткові вимоги, наприклад, зобов'язання по транспортуванні товарів, які закуповуються і їх страхуванню, відкриттю акредитиву, представленню банківської гарантії і т.д. По-третє, ризик укладення угод (контрактів) з неідеальними або неплатоспроможними партнерами (контрагентами). По-четверте, ризик невиконання партнерами договірних зобов'язань у встановлений термін, в результаті чого виникають втрати інноваційного підприємства, пов'язані з порушенням графіку поставок невиконання партнерами робіт, необхідних для здійснення інноваційного проекту. По-п'яте, ризик нанесення збитку третім особам, який включає в себе ризик забруднення навколишнього середовища і ризик нанесення морального і матеріального збитку громадянам, при здійсненні інноваційної діяльності.

Оскільки на ринку інновацій, як правило, діють десятки і сотні фірм, то виникають ризики із-за посилення їх конкуренції. Причинами виникнення даного виду ризику можуть бути наступні: витік конфіденційної інформації як по вині співробітників фірми, так і в результаті промислового шпionажу, застосованого конкурентами; недосконалість маркетингової політики, тобто неправильний вибір ринків збуту в умовах відсутності достовірної або неповної інформації про конкурентів; сповільнене впровадження нововведень у порівнянні з конкурентами із-за відсутності необхідних засобів для проведення науково-дослідних робіт, впровадження нових технологій, освоєння виробництва нових високоякісних і конкурентних товарів; недобросовісність конкурентів в процесі конкурентної боротьби; поява на ринку виробників із інших галузей, що пропонують однотипні, взаємозамінні товари, здатні задовольнити попит споживачів; експансія на місцевий ринок виробленого продукту або його аналогів зі сторони закордонних експертів.

На практиці мають місце ризики, пов'язані із забезпеченням прав власності на інноваційний проект. Вони виникають з різних причин. Так, ризик незабезпечення умов патентування технічних дизайнових і маркетингових рішень виникає в результаті недостатнього патентного захисту винаходу, технології, а також в результаті неодержання або довгого оформлення патенту, несвочасного одержання ліцензії. Цей ризик виникає у випадку відмови Патентного відомства у видачі патенту або при одержанні його з запізненням. У деяких випадках підприємства з метою економії коштів проводять патентні винаходи на відносно короткий термін, в результаті до таких інновацій отримують доступ конкуренти, і підприємство втрачає свою монополію перевагу на використання даних інновацій. На протязі всього терміну дії патент може бути визнаний недійсним повністю або частково у таких випадках: невідповідності охорони об'єкта промислової власності умовам патентоспроможності, встановленим законом; наявності ознак, відсутніх в першочергових матеріалах заявки; неправильного вказання в патенті автора (авторів) або патентовласника (патентовласників).

У процесі інноваційної діяльності виникають маркетингові ризики, пов'язані з постачанням і збутом. Сюди ж можна віднести ризик, пов'язаний з тим, що постачальники, на яких розраховувало підприємство при проектуванні інноваційного проекту, відмовляться від своїх зобов'язань, і підприємство не зможе одержати (придбати) обладнання, сировину, матеріали, комплектуючі вироби по цінам, які були закладені в проекті. У даному випадку витрати підприємства при розробці інноваційного проекту можуть значно збільшитися, а очікуваний економічний ефект значно знизиться. Це станеться і у випадку невиконання постачальником своїх зобов'язань за термінами, за якістю наданих послуг і т.д.

Маркетингові ризики збуту розробленого інноваційного проекту включають наступне:

- ризик недостатньої сегментації ринку, який частіше всього виникає при розробці і впровадженні нових товарів та послуг високої якості і високої вартості;

- ризик помилкового вибору цільового сегменту ринку;
- ризик помилкового вибору стратегії продажі новинки із-за вибору невдалої організації сітки збуту і системи просування новинки до споживача;
- ризик проведення неефективної реклами нових товарів і послуг чи товарів з удосконаленими характеристиками.

З метою забезпечення ефективної підприємницької діяльності необхідно враховувати і оцінювати ступінь ризику. Ризик можна розглядати з двох точок зору: як ймовірність настання небажаної події; як вартісні показники цієї події у випадку її настання. Одним з показників міри кількісної оцінки ризику є середньо математичне очікуване значення події (результату), середньозважена величина з усіх можливих результатів з урахуванням ймовірності настання кожного результату:

$$\bar{X} = \sum_{i=1}^n P_i \times X_i$$

де X_i – абсолютне значення i -го результату; P_i – його ймовірність; n – число варіантів.

Іншим показником оцінки ризику є величина мінливості (коливання) можливого результату. Він визначається як середньоквадратичне відхилення фактичних результатів від середньо-очікуваного значення:

$$\delta = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (X_i - \bar{X})^2}{n}}$$

Відносним показником мінливості (коливання) фактичних результатів щодо розрахункового (середньо-зваженого) є коефіцієнт варіацій, який прийнятний для порівняльної оцінки ризиків:

$$V = \frac{\delta}{\bar{X}}$$

V = до 10% - мінливість результату незначна, відповідно ризик малий;

V = 10-25% - середня;

V = понад 25% - висока, ризик суттєвий.

Повністю уникнути ризику практично неможливо, але знаючи джерело втрат, підприємець здатний знизити загрозу, зменшити дію несприятливих факторів. Простий і досить ефективний прийом вивчення можливих загроз – розподіл їх на внутрішні та зовнішні. Найпростішими способами уникнення ризику є: відмова від ненадійних партнерів, відмова від ризикових проєктів, припинення ризикової діяльності.

Основними методами зниження підприємницького ризику є його локалізація, розподіл, передача, компенсація, скорочення.

Локалізація ризику передбачає: створення венчурних підприємств, створення спеціальних підрозділів для ризикових проєктів.

Розподіл ризику включає диверсифікацію збуту і поставок; диверсифікацію видів діяльності та зон господарювання; розподіл відповідальності між учасниками виробництва; диверсифікацію інвестицій; розподіл ризику в часі.

Передача ризику здійснюється на основі: страхування господарських ризиків; пошуку гарантів, поручителів.

Компенсація ризику здійснюється за рахунок: створення системи ресурсів; використання ризикованих надбавок (“премій” за ризик), застосування штрафних санкцій; використання застави.

Скорочення ризиків проводиться шляхом: стратегічного планування діяльності, розробки бізнес-плану моніторингу соціально-економічного і нормативно-правового середовища активного цілеспрямованого маркетингу; використання технічних захисних заходів; вдосконалення процедур прийняття рішення.

У практиці управління інноваційними проєктами застосовуються такі засоби зниження ризику: розподіл ризику між учасниками проєкту (передача частини ризику співавтором); страхування ризику; резервування засобів на покриття непередбачених витрат.

Розподіл ризику здійснюється при розробці фінансового плану проєкту і контрактних документів.

Страхування ризику означає передачу визначених ризиків страховим компаніям. Це робиться тоді, коли можливі затримки з реалізації проєкту, що призводить до збільшення вартості робіт, яка перевищує початкову вартість проєкту.

Резервування засобів на закриття непередбачених витрат передбачає встановлення співвідношення між потенційними ризиками, що впливають на вартість проєкту і витратами необхідними для подолання збоїв у виконанні проєкту. При цьому необхідно врахувати точність початкової вартості проєкту і його елементів.